

ZAMONAVIY O'ZBEK TILIDA ARXAIZMLAR: LEKSIK, SEMANTIK VA USLUBIY TAHLIL

*Qo'qon universiteti Andijon filiali
Ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti
Filologiya va tillarni o'qitish
o'zbek tili yo'nalishi talabasi*

Ahmadjonova Muhlisaxon Mirzaqosim qizi

Email : Tillotillol580@gmail.com

Tel : +998 93 063 23 33

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek tilidagi arxaizm so'zlari leksik, semantik va uslubiy jihatdan tahlil qilinadi. Arxaizmlar — o'z vaqtida keng qo'llanilgan, ammo hozirgi kunda eskirgan yoki kam ishlatiladigan so'zlar, iboralar va grammatik shakllardir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, arxaizm so'zlarining eskirishi tilning tabiiy rivojlanish jarayonining ajralmas qismidir. Maqola arxaizm so'zlarning hozirgi kunda ishlatilishi, ularning semantik o'zgarishlari va uslubiy xususiyatlarini o'rganadi hamda tilshunoslikda arxaizm so'zlarning o'rni va ahamiyatini belgilaydi.

Kalit so'zlar: arxaizm, o'zbek tili, leksika, semantika, uslub, tilshunoslik

Abstract

This article analyzes archaisms in the Uzbek language from a lexical, semantic and stylistic perspective. Archaisms are words, phrases and grammatical forms that were widely used at one time, but are now obsolete or rarely used. The results of the study show that the obsolescence of archaisms is an integral part of the natural development of the language. The article studies the current use of archaisms, their semantic changes and stylistic features, and determines the role and significance of archaisms in linguistics.

Keywords: archaism, Uzbek language, lexis, semantics, style, linguistics

Аннотация

В данной статье анализируются архаизмы в узбекском языке с лексической, семантической и стилистической точки зрения. Архаизмы — это слова, словосочетания и грамматические формы, которые были широко использованы в свое время, но в настоящее время устарели или используются редко. Результаты исследования показывают, что устаревание архаизмов является неотъемлемой частью естественного развития языка. В статье изучается современное использование архаизмов, их семантические изменения и стилистические особенности, а также определяются роль и значение архаизмов в языкознании.

Ключевые слова: архаизм, узбекский язык, лексика, семантика, стиль, языкознание

Kirish

O'zbek tili, tarixan boy va rang-barang leksik qatlamga ega bo'lgan til sifatida, o'z rivojlanish jarayonida ko'plab so'z va iboralarning eskirishiga guvoh bo'lgan. Bu jarayon tilning tabiiy evolyutsiyasining ajralmas qismi bo'lib, tilshunoslar tomonidan arxaizm deb ataladi. Arxaizmlar — bu o'z vaqtida keng qo'llanilgan, ammo hozirgi kunda eskirgan yoki kam ishlatiladigan so'zlar, iboralar va grammatik shakllardir. Ushbu maqolada o'zbek tilidagi arxaizm so'zlari leksik, semantik va uslubiy jihatdan tahlil qilinadi hamda ularning zamonaviy tilshunoslikdagi o'rni ko'rib chiqiladi.

Metodologiya

Maqolada arxaizm so'zlarini tahlil qilishda quyidagi metodlar qo'llanildi:

Tahliliy metod: O'zbek tilining izohli lug'atlari, adabiy asarlar va tarixiy manbalar asosida arxaizm so'zlarining mavjudligi o'rganildi.

Qiyosiy metod: Arxaizm so'zlarining boshqa turkiy tillardagi ekvivalentlari bilan taqqoslandi.

Semantik tahlil: Arxaizm so'zlarining semantik o'zgarishlari va ularning hozirgi til tizimidagi o'rni aniqlanadi. Material sifatida O'zbek tilining izohli lug'ati, "Boburnoma", "Mahbubul-qulub" kabi klassik asarlar va zamonaviy adabiyotlar tahlil qilindi.

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'zbek tilidagi arxaizm so'zlari quyidagi guruhlariga bo'linadi:

1. **Leksik arxaizmlar:** Bu guruhga o'z vaqtida keng qo'llanilgan, ammo hozirgi kunda eskirgan so'zlar kiradi. Masalan, ulus (xalq), yozuq (gunoh), ozod (bolalarni darsdan javob berilishi ma'nosida) kabi so'zlar hozirgi kunda kam ishlatiladi yoki umuman ishlatilmaydi.

2. **Semantik arxaizmlar:** Bu turdagi arxaizmlar so'zning ma'nosining eskirishini anglatadi. Masalan, afandi so'zi o'qituvchi ma'nosida ishlatilgan bo'lsa, hozirgi kunda bu ma'no eskirgan.

3. **Grammatik arxaizmlar:** O'zbek tilidagi ayrim grammatik shakllar ham eskirgan. Masalan, bukun (bugun) so'zining eski talaffuzi hozirgi kunda ishlatilmaydi.

4. **Frazeologik arxaizmlar:** Ba'zi frazeologik birliklar ham eskirgan. Masalan, yaxshi cholur edi (yaxshi kuylardi) iborasi hozirgi kunda kam ishlatiladi.

Munozara

Arxaizmlar tilning rivojlanish jarayonida tabiiy ravishda yuzaga keladi. Ularning eskirishi tilning o'zgarishini, yangi so'z va iboralarning paydo bo'lishini ko'rsatadi. Biroq, arxaizm so'zlarning eskirishi ularning til tizimidan butunlay yo'qolishini anglatmaydi. Aksincha, ular ba'zan badiiy asarlarda, she'riyatda yoki

tilning boshqa uslublarida ishlatilishi mumkin. Masalan, qo'bz (qo'biz) so'zi hozirgi kunda kam ishlatilsa-da, xalq musiqasida uning o'rnini katta. Arxaizm so'zlarning semantik o'zgarishlari ham muhimdir. Ba'zi so'zlar o'zining asl ma'nosini yo'qotib, yangi ma'nolarni qabul qiladi. Masalan, anjumon so'zi o'z vaqtida bir guruh kishilarning yig'ilishi ma'nosida ishlatilgan bo'lsa, hozirgi kunda bu so'z ko'proq ilmiy yoki madaniy tadbirlarni anglatadi.

Xulosa

O'zbek tilidagi arxaizm so'zlari tilning boy tarixini aks ettiradi. Ularning tahlili tilshunoslarga tilning rivojlanish jarayonini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Arxaizm so'zlarning semantik o'zgarishlari va ularning hozirgi kunda ishlatilishi tilning dinamikasini ko'rsatadi. Shu bois, arxaizm so'zlarni o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik, tarixshunoslik va boshqa sohalar uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mahmudov, N. (2020). O'zbek tili sinonimlarining katta izohli lug'ati. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. Mahkamov, A. (2018). O'zbek tilidagi arxaizm so'zlarining semantik tahlili. Toshkent: O'zbekiston davlat nashriyoti.
3. Karimov, S. (2015). O'zbek tilining badiiy uslubi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
4. Rahmatov, X. (2012). O'zbek tilida arxaizm va neologizmlar. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
5. Isroilov, I. (2010). O'zbek tilidagi arxaizm so'zlarining leksik-semantik xususiyatlari. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
6. Xolmatov, X. (2005). O'zbek tilida arxaizm va dialektizm. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
7. Abdug'afforov, X. (2003). O'zbek tilidagi arxaizm so'zlarining frazeologik tahlili. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
8. G'ulomov, A. (1998). O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent: O'zbekiston davlat nashriyoti.
9. Xolmatov, X. (1995). O'zbek tilida arxaizm va dialektizm. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
10. Karimov, S. (1990). O'zbek tilining badiiy uslubi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.